

Vendégségben Pongrátz Gergelynél

Október 18-án, a Kiskunmajsai '56-os Múzeumhoz való érkezésünkkor a Kárpátaljai TV még forgat. Megtekintjük tehát a kicsiny '56-os kápolnát, amelyet a szintén '56-os harcostárs: *Csete György* szobrászművész tervezett. Komoly oltár, ülések, sok száz kivégzett szabadsághős feketemárvány táblácskája a hófehér falon, nemzetiszalagos koszorú, mécses. A kápolnának két tornya van: az egyik a győztes Forradalmat, a másik a november 4-e utáni vérbefojtott Szabadságharcot jelképezi.

A kápolna előtti gyepes térségen több szoborkompozíció látható. Közöttük egy megdöbbenő feliratú - tölgyből faragott - méretes ülő Krisztus szobor, mint aki leroskadt valami hihetetlen fájdalomtól, a fejét fogja. Talán ez lehet az egyetlen ülő Krisztus a világon. Talapzatán a következő olvasható: HOGY ENGEDHETTED MEG EZT. *Rimantas Zinkevicius* litván szobrászművész ajándéka.

A rendbehozott tanyasi iskolaépület szép, festett léckerítésén keresztül látszik a kopjafás emlékmű, ágyú és egy tank. Gergely bácsi elsőként az '56-os sortüzek térképéről szól: „A fekete pontok a november 4-e előttiakat, a pirosak a november 4-e utániakat jelzik. A bekarikázott helyszíneken többször volt sortűz. A leghírhedtebbek: a Mosonmagyaróvári: 105 áldozattal, több mint 200 sebesülten. Budapest, Kossuth téri: 400 és 600 között volt a halottak száma. Tiszakécskén repülőből géppuskázták a tömeget: 17 halott, 110 sebesült stb.

A vonalak mutatják, mely irányból és milyen erővel jöttek be a szovjet csapatok, 21 hadosztály = 250 000 katona, 3 000 T 55-ös tank, ami künn van az udvaron. Biztosra mentek!

Az a zászló a Sztálin szoborral szemben volt egy villanyoszlopra felhúzva és november második felében *Ördögh Pál* éjjel felmászott rá, levette és azóta dugdosta. Rátaláltam, kértem, adja nekem, (nagy nehezen) ideadta! Az a cirill betűs katonai térkép a Szovjet Hadsereg Déli Parancsnokságáról származik, félig kaptam, félig loptam...

Itt a Sztálin szobor. Ha valaki nem látta, hogy mekkora volt, nézzék meg, ott állnak alatta az emberek. Öt teherautó húzta, drótkötéllel a nyakában, elszakadtak a kötelek. S valaki elment, hozott autógénhegesztőt és a csizmánál körbevágta, úgy tudták ledönteni. A csizma maga ekkora. Nagyobb, mint egy ember.

A Magyar Rádió épülete elé óriási tömeg gyűlt. Követelték, hogy olvassák be az egyetemisták 16 pontját! Az épület tele volt ávósokkal, akik tüzet nyitottak. Az első halott egy 18 éves gyermek: *Vízi Jancsi*, fejlövést kapott. Eddig a pillanatig csak tüntetések voltak, de ez elindította a Forradalmat. Arra számítottak, hogy az történik Budapesten, ami '53-ban Berlinben. Ott is volt egy felkelés. Megjelentek a tankok és mindenki hazaszaladt. Úgy látszik, a magyarokat más fából faragták!

Ez itt egy eredeti pufajka. Kik voltak a pufajkások? Október 28-án győzött a Forradalom. Az ávósok és a nagy kommunisták megijedtek és menekültek. Hová menekülhettek? Csak az oroszokhoz! Hideg volt és az oroszok pufajkát adtak rájuk, mely rajtuk maradt a Szabadságharc után is. Ők szedték össze aztán a felkelőket. Több százat agyonverték a kihallgatások során. A kápolnában látták: 338-at tudunk dokumentálni, akiket a bíróság halálra ítélt, majd felakasztott. Kilencven százalékuk munkás volt. *Magori Mária* például takarítónő. Vajon milyen veszélyt jelentett egy takarítónő az államhatalomra?

Ebben a szekrényben kézi fegyverek találhatók: 3 karabély, 22-es kispuska és egy kalacsnyikov, amit annak idején még davajgitárnak hívtunk. A leghatásosabb fegyver a Forradalom idején a molotovkocka volt. A Corvin mozi háta mögött volt egy benzinkút, még pumpálni kellett belőle a benzint. De kellett hozzá az üveg. Küldtük a srácokat, menjenek a lakókhöz és kérjenek üvegeket. Amikor elmondták, mire kéri, a télire eltett paradicsomot kiöntötték és odaadták az üveget.

Ez a 85 mm-es hadosztályagyú október 26-án 17 lövést adott le, 17 telitalálat! Ezek mind az oroszoktól zsákmányolt fegyverek, a lőszer is. Baj csak az volt, hiába a páncéltörő ágyú, az oroszok nem hoztak páncéltörő lövedéket, csak repeszlövedéket, mely nem üti át a páncélt. De a repeszlövedék is elszakítja a hernyótalpat. Amikor elszakadt a hernyótalpat, a másik működött, egyhelyben forgott, kapta a benzines üveget és végzett vele. Ez a lövedéke az ágyúnak, ilyet nem hoztak az oroszok. A közepső, a repeszlövedék ilyen volt a Corvin közben.

Ez a képsor tavalyelőtt készült, a kápolnát ekkor szenteltük fel **Bábel Balázs** kalocsai érsek, **Gyulay Endre** szeged-csanádi püspök és egy evangélikus lelkész jelenlétében. Ökumenikus a kápolna, minden hónap utolsó vasárnapján szentmisét tartunk. Már volt vagy 50-60 keresztelő, első áldozás.

Most keresek egy önként jelentkezőt, aki jól és hangosan elolvasson egy verset. Én mindig elbögöm magam. **Andrásfay Antal**: „Pesti srác”. E versnek is megvan a maga története - a Corvin közből való. Döbent csend a szavalat alatt... Állandóan hoznak a múzeumba szánt anyagot. Amikor először itt járt a kalocsai érsek, beírt az emlékkönyvbe. Nekem annyira megtetszett, hogy nagy betűkkel felírtuk a falra: „A MÚLT ERŐS GYÖKÉR, JELEN ÉS JÖVŐ BELŐLE ÉL!” Ezért nem szabad a szőnyeg alá seperni '56-ot sem, hisz része a magyar történelemnek!

Most menjünk át a másik terembe! Ezt a gyermekeknek másoltam. **Petőfi** verse: „*Ha férfi vagy, légy férfi!*” Ebben olvasható: „LEGYEN ELVED, HITED, S AZT KIMONDD, HA VÉREDDDEL FIZETED / VESD MEG, KIK EGY JOBB FALATÉRT ELADJÁK MAGUKAT/ KOLDUSBOT ÉS FÜGGETLENSÉG, EZ LEGYEN JELSZAVAD / LÉGY TÖLGYFA, AMIT A FERGETEG KI KÉPES DÖNTENI, DE MÉLTÓSÁGOD DEREKÁT MEG NEM GÖRBÍTHETI.”

Édesapám 14 éves koromban adta kezembe ezt a verset és azt mondta: „*Úgy tanuld meg édes fiam, hogy érezd át minden szavát!*” Én e szerint élek és nagyon fontosnak tartom a fiatalok nevelésében. Gerincet adni nekik, tartást, erkölcsöt!

13-14 éves gyermek volt vagy 15-20 a Corvin közben. Nem lehetett őket elzavarni. Hiába küldtük el őket, ott maradtak. Jancsiról készült a Pesti srác szobra, amely a Corvin közben látható. Jancsi történetét leírtam a könyvemben. Ez a gyermek jobban félt az édesanyjától, mint az oroszoktól. Ott fent **Mansfeld Pétert** látják, 16 évesen ítélték halálra, 18 év és 11 napos korában akasztották fel. Tizenhárom percig hagyták kínlódni a kötélben! Szobrát 23-án Budán avatják.

Ebben a szekrényben az '56-os irodalom található, nem teljes a gyűjtemény, de igyekszem összeszedni mindent, ami elérhető. Az ott **Falábú Jancsi**. Ő volt a Corvin köz tűzérparancsnoka. November 4-én egy szilánkot kapott a szemébe, lüktetett a vére. Az orvosok azt mondták, nem tudnak segíteni, műtétre van szüksége. Kórházba kellett vinni, de olyan borzasztó harcok voltak a környéken, hogy lehetetlen volt kivinni a Corvin közből. Nyomókötést tettek a szemére, s lefektették a földre. Nem volt, amit a feje alá tegyünk, leültem, s az ölembe vettem a fejét, úgy halt meg. Alatta a **Keménykalapos** és a **Tarisnyás Öreg**, apa és fia, '58 december 23-án egyszerre akasztották fel őket. Ikertestvéreket egyszerre akasztották. Borzasztó, hogy milyen kegyetlen volt a bosszú! **Antalóczy** volt a Corvin köz főorvosa: a Doki, ő is kiment. Ezelőtt kb. 20 évvel halt meg Svájcban.

Azt a fényképet **Gyarmathy Dezsőtől** kaptam egy éve, az '56-os Olimpiai vízilabda csapat látható rajta. Dezső, kemény meccsük lehetett az oroszokkal, véres volt a víz. Ők ott vívták meg a Forradalmat a medencében, Melbourneben, 4:0-ra verték az oroszokat. Itt az asztalon látnak két üveg tokajit és egy üveg villányi kadarkát, mind '56-os szüretelés. Ezek nem meginni való borok. Az asztalon található néhány '56-os újság, abból is őrzök egy stószot, de nincs hová kitegyem.

Ilyen aknavetővel lőtték a Gellérthegyről a Corvin közt. Kispest- és Pestszentlőrinc határából pedig néhez tüzérséggel. Milyen eredménnyel? Jöjjön közelebb! Ezt az épületet nézzék meg, ennyi maradt belőle. Ott az Iparművészeti Múzeum. Mind így nézett ki. Ezt lebontották, most egy kis tér van helyette. Mögötte a Lottóház. Ezek mind új épületek.

Itt egy **Márai Sándor** idézet: „A KOMMUNISTÁTÓL MÉG NEHÉZ LESZ MEGSZABADULNI, MERT SENKI SEM OLYAN VESZEDELMEZ, MINT EGY BUKOTT ESZME HASZONÉLVEZŐJE, AKI MÁR NEM AZ ESZMÉT VÉDI, HANEM A ZSÁKMÁNYT”. (Valaki megszólalt: mintha ma írták volna!) Hát ma pontosan ez van!

A Forradalom Erkölcse: az írószövegség kitett lőszeres ládákat ezzel a felirattal: „A FORRADALOM TISZTASÁGA MEGENGEDI, HOGY ÍGY GYŰJTSÜNK MÁRTÍRJAINK CSALÁDJAINAK”. Ezekbe a ládába csak tettek pénzt, senki nem vett ki belőlük. Ott voltak éjjel-nappal és senki nem vigyázott rájuk. Próbálják ezt ma megtenni! (Valaki közbeszólt: a kirakatokba se nyúlt senki.) Senki, senki! Sokszor elmondom: az '56-os Forradalomnak két óriási jelentősége van. Az egyik: az egyetlen valódi forradalom egy kommunista rendszer ellen, mert a többi nem volt forradalom. Forradalom csak ez az egy volt! A másik: a Világtörténelem legtisztább forradalma volt.

Ezt másfél évvel ezelőtt hozta valaki: Krisztus töviskoszorúja és a vasfüggöny egy darabja. A kör két oldalára írták: „EL NE FELEJTSE A VILÁG, ÚGY SZÜLETETT A SZABADSÁG, HOGY A PESTI UTCÁN FOLYT A VÉR”. Ebben a szekrényben a Sztálin szoborból őrzök két darabot, eredeti Kossuth

címereket, Kádár fehér könyveit, amerikai rendszámablákat, videokazettákat, hangszalagokat, mind-mind '56-os téma.

Annak az ágyúnak, melynek fényképét mutattam, a talpa itt van nekitámasztva a mozi lépcsőjének. Ha lóttek vele, csak felemelkedett és visszasüllyedt. Amikor beállították, Ödön bátyám egy gyermeket átküldött a körút másik oldalára. A Valéria kávéház mellett volt egy fa. Arra kérte, álljon meg a fa mellett! Kinyitották a zárat, belenézve a csőbe, addig csavargatták, míg a térdét meg nem látták. Tehát abba a magasságba ment a lövés, a hernyófalpra. Mi nem voltunk képzett tüzérek, tehát úgy kellett megoldani, ahogy tudtuk. Hárman kezelték az ágyút: a **Kéksapka, Falábú Jancsi és Csonkakezű Beszkártos**.

Mindenkinek olyan nevet adtunk, amelyről fel lehetett ismerni. Engem **Bajusznak hívtak**, mert akkor is nagy bajuszom volt. Kéksapka itt állt a szökőkút mögött és figyelte a fát. Amikor jött egy tank és eltakarta a fát, intett és kiáltott: tűz! Falábú Jancsi bent volt a pénztárban, az elsütő szerkezetre erősített kötelet megrántotta, és ment a lövés. Abban a pillanatban Kéksapka kiugrott, kinyitotta a zárat, kiesett a hüvely. A Csonkakezű Beszkártos a mozi előcsarnokából egy lövedékkel kiszaladt, betette a csőbe és meglökte. Az ágyú 8-10 másodperc alatt újra lett töltve.

Mondjak valami családi dolgot is. Az a fénykép 23-án este készült a Parlamentben: **Nagy Imre** mögött a harmadik, a bajuszos: **Ernő bátyám**. Az alatta lévő képen, a jobb alsó sarokban a háttérben **Kristóf bátyám** látható. Ez a ruha a Forradalom idején Ödön bátyámon volt, ebben ment ki, három éve hoztam haza Amerikából és itt állítottam ki. Én is a Forradalomban hordott ruhámban hagytam el Hazámat, visszatérve a Hadtörténeti Múzeumnak adtam és most a bőrkabátot kérték el a Terror Háza számára. Ebben a szekrényben itt van Andris öcsém nemzetőr igazolványa, mellette egy másik, amit még én írtam alá. És még valami: az a zászló az ablakban, '93-ban kettő egyforma készült. Akkor tartottuk az első '56-os Világtalálkozót Budapesten. Ennek a zászlónak a párját a Bazilikában felszentelték és a Szent Jobb mellé helyezték. Körülbelül ez az '56-os Múzeum - ha van kérdés, tegyék fel!"

Egyik társunk elmondja: Emlékszik, közlekedés akkor nem volt, és mint sebész második napja egyfolytában operált a Szent István Kórházban. Ekkor nagy sokaság érkezett a bejárathoz és egy fiatalasszony előadta: „MI MINDANNYIAN AZÉRT JÖTTÜNK, MERT HALLOTTUK, HOGY AZ ISTVÁN KÓRHÁZBAN LEHET VÉRT ADNI A SEBESÜLTEKNEK”. Ő megkérdezte: Mondják meg, honnan jöttek? - „EGÉSZ ÉJJEL JÖTTÜNK, DUNAKESZIRŐL”. Söhajtva fordul valaki felé a Doktor Úr: „Te is meghatódtál, én is! Ennyit a Magyar Nép akkori hozzáállásáról! Kézcsókom a Hölgyeknek!” (Többet nem tud mondani, a csoportban sem szól senki.)

Kérdés: - Milyen körülmények között jött létre a múzeum?

Gergely bácsi válasza: „Budapest-Mátyásföldön '93-ban kezdtem el, de '95-ben kidobták a laktanya épületből, megszűnt a múzeum. (...) Volt egy kis pénzem, Kiskunmajsán meglátogattam egy bajtársamat. Ő mondta, hogy a tanyasi iskola eladó. Egy romhalmazt vettem meg 160 000 forintért. Képzeljék el, milyen állapotban lehetett. Négy évig dolgoztunk, hogy rendbe tegyük az épületet, amelyet '99 március 14-én *Tempfli* püspök úr szentelt fel és *Papp Lajos* szívsebész vágta el a szalagot. Különben most október 23-án du. 2 órakor ő lesz a Corvin közben az ünnepi szónok”.

Kérdés: - Hogyan gyarapodik az anyag? - „Körülbelül a felét tudtam összeszedni, amit itt látnak, a másik felét azóta gyűjtöttem, amióta megnyílt a Múzeum. Állandóan hoznak valami anyagot, valami újat. Tegnapelőtt hozta valaki ezt a nemzetőr karszalagot. Ezt használták, a túloldalán orosz betűkkel ráírták: rendőrség, ott van a két szovjet bélyegző is rajta. Ezt elviszem az üvegeshez, tegye két üveg közé, hogy mind a két oldalát lehessen látni. Valaki hozott munkásőr karszalagot is.

Talán két hónappal a megnyitás után meglátogatott *Homoki János* honvédelmi államtitkár. Kértem tőle, János, mi a véleményed a múzeumról? - „*Gergely, ez nem múzeum, ez szentély*”! Mondom: az lenne, ha itt lehetne minden megfelelő kiállítási tárgy. - Miért, mi hiányzik? - Azok a fegyverek, amelyeket a Forradalom idején használtunk: ilyen, olyan ágyú, egy tank, T 35-öst kértem. Már nem adhattak, mind beolvasztották. Kaptam viszont egy T 55-öst, de ez is jó. A Hadtörténeti Múzeumtól is sok mindent kaptam. Festményeket '56-osoktól. Az értékük az, hogy '68-69-ben festették őket, amikor veszélyes volt ezzel a témával foglalkozni. Gyűjtöm az anyagot, mert remélem, előbb-utóbb Budapesten is lesz múzeum.”

Újra az '56-os kápolnában vagyunk. Gergely bácsi megkondítja a harangot, elénekeljük a Szózatot, kószorúzunk. Az itteni nyári iskolás táborozásokról is szót ejt, majd kiadványokat, könyveket vásárolunk és

hálásan megköszönjük a szívélyes kalauzolást, a gazdag útravalót. Missziós munkájáért a Jóisten segítse továbbra is *vitéz Pongráz Gergelyt, Gergely bácsit*, ugyanis a 48. évfordulón vitézi kitüntetést kapott. Ehhez mi is meleg szívvel gratulálunk a szamosújvári születésű magyarörmény testvérünknek.

(Az Erdélyi Örmény Gyökerek K.E. látogató csoportja nevében)

Búcsúzott a szülőföld: Szamosújvár - Armenopolis

Május 20-án, szombaton reggel hallottam *Pongráz Gergely* halálhírét a Kossuth rádióban, majd a Duna Televízióban *Wittner Máriát* és *Csapody Miklóst* szólaltatta meg a műsorvezető, akik méltatták az elhunyt szabadságharcost. Szomorúság, ugyanakkor valami nehezen megfogalmazható, talán leginkább a büszkeséghez hasonlítható érzés töltötte el a lelket, hiszen Csapody Miklós azt is megemlítette, hogy a Corvin köz főparancsnoka erdélyi, közelebbről szamosújvári örménymagyar.

Merza Gyulának az 1880-as években írott verse teljes mértékben illett Pongráz Gergelyre, s noha nemrégiben idéztem ebből a versből, most mégis újra megteszem.

*Maroknyi nép él e földön
Több mint kétszáz éve,
Érzelemben annyi öltön
Színmagyarrá érve.*

*Oly magyar az örmény lelke.
És a szó az ajkán,
Hogy örömet ország lelte
E derék népfajtán.*

*S míg oltárán örmény maradt
Kegyelet és rítus:
A szívében, lám ezalatt
Nőtt a magyar virtus.*

Pongráz Gergely ezt így mondotta és írta: *A vérem örmény, de a szívem magyar. A magyar szabadságért „véreink” mindig a következő jelmondatot követték: Mindent a hazáért!*

Nekünk már nem csak *Kiss Ernőnk, Lázár Vilmosunk, Czetz Jánosunk* és megannyi 1848-as szabadságharcosunk van, hanem *Pongráz Gergelyünk* is. Hálás vagyok a sorsnak, hogy 2000-ben felkutattam tartózkodási helyét, és meghívhattam a Fővárosi Örmény Klub októberi összejövetelére, ahol a zsúfolt teremben emlékezetes találkozóra került sor. Neki is öröm volt e találkozás a véreivel, hiszen a vele készült rádióbeszélgetésben - amit halála után a Kossuth rádió esti főműsoridejében megismételt -, szívesen és hosszan emlékezett erre a találkozásra, a meghatódott közönség érzéseit pedig, melyet az élő legendával való találkozás jelentett, *Dávid Csaba* ecsetelte a Füzetek 2000 novemberi számában.

Az EÖGYKE tagok egy csoportjának mégegyszer alkalma volt találkozni a múzeumalapító Pongráz Gergellyel, a kápolna felszentelése után, 2004. október 18-án, a kiskunmajsai zarándokút alkalmával. Természetes tehát, hogy a Corvin-köz parancsnokát, Bajuszt az „Armenia” Örménymagyar Baráti Társaság és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület is magáénak érezte. Közülünk való volt, elhatároztuk tehát, hogy a szamosújvári 51-es számú Czetz János cserkészcsapat tagjaival együtt elkísérjük utolsó útjára.

Lengyel Marika, aki arról is gondoskodott, hogy a szülőváros harangszava is elkísérje messze került fiát az utolsó földi úton, egy kis fehér hímzett kendőbe földet csomagolt, amit a család szamosújvári kriptája tövéből szedegetett össze, onnan, ahol a *Pongráz* és *Lengyel* ősök nyugszanak. Jellegzetes kalotaszegi szalagcsokorral kötötte át - fekete alapon nemzeti színű hímzés. Örökzöldből: borostyán és fenyő -Erdély szimbóluma - kis koszorút készítettek, melyet ugyanolyan szalaggal fontak át, majd a kalotaszegi lányok pártáján is látható fehér alapú, széles hímzésű nemzeti színekben pompázó pántlikával díszítettek. A hozzá illesztett hófehér szalag egyik oldalára ráírtam: Búcsúzik a Szülőföld, a másakra Szamosújvár - Armenopolisz.